

**В. В. Бондар,
П. Я. Бондаренко,
І. В. Віщун**

СТРУКТУРА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЮРИДИЧНОГО КОНТРОЛЮ НАД ОРГАНІЗАЦІЄЮ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Кафедра військової підготовки Вінницького національного технічного університету

Анотація:

Дослідження присвячено аналізу структури та впливу правового контролю на організацію та функціонування Збройних Сил України. У роботі розглядаються основні аспекти юридичного регулювання, включаючи нормативно-правову базу, внутрішню організацію, та механізми контролю за діяльністю Збройних Сил. Аналізуються результати цього контролю та його вплив на ефективність та виконання завдань військових структур. Особлива увага приділяється взаємодії із цивільним суспільством та міжнародними партнерами для забезпечення відповідності збройних сил принципам демократії та міжнародним нормам безпеки. Робота спрямована на визначення ключових аспектів правового регулювання, які сприяють оптимальному функціонуванню та розвитку Збройних Сил України в сучасних геополітичних умовах.

Ключові слова: Збройні Сили України, Юридичний контроль, Організаційна структура, Нормативно-правова база, Внутрішня дисципліна, Механізми контролю, Взаємодія з цивільним суспільством, Міжнародна співпраця, Ефективність функціонування, Демократія в Збройних Силах, Міжнародні норми безпеки, Результати юридичного контролю.

Abstract:

The study analyses the structure and impact of legal control on the organisation and functioning of the Armed Forces of Ukraine. The paper examines the main aspects of legal regulation, including the legal framework, internal organisation, and mechanisms of control over the activities of the Armed Forces. The results of this control and its impact on the efficiency and performance of military structures are analysed. Particular attention is paid to the interaction with civil society and international partners to ensure that the armed forces comply with the principles of democracy and international security standards. The work is aimed at identifying key aspects of legal regulation that contribute to the optimal functioning and development of the Armed Forces of Ukraine in the current geopolitical environment.

Keywords: Armed Forces of Ukraine, Legal control, Organizational structure, Legal framework, Internal discipline, Mechanisms of control, Interaction with civil society, International cooperation, Effectiveness of functioning, Democracy in the Armed Forces, International security norms, Results of legal control.

ВСТУП

В умовах сучасних геополітичних викликів та загострення безпекових питань, особлива увага приділяється питанням організації та функціонування Збройних Сил України (ЗСУ). Це важлива складова національної безпеки, що підкреслює необхідність ефективного юридичного контролю за їх діяльністю. Структура та результати цього контролю мають стратегічне значення для забезпечення обороноздатності країни та виконання міжнародних зобов'язань. У даній статті розглядаються ключові аспекти юридичного регулювання, які визначають організацію та функціонування Збройних Сил України, а також аналізуються результати цього контролю у контексті викликів та вимог сучасного стратегічного середовища.

В Україні, нормативно-правову базу для функціонування Збройних Сил України складають Конституція України, закони, такі як "Про військовий обов'язок і військову службу" і "Про оборону України", статuti Збройних Сил, інші відповідні закони України, а також акти Президента та Кабінету Міністрів України. Національні та міжнародні договори, що регулюють відносини в оборонній сфері, також є складовою частиною цієї правової основи.

Зокрема, Воєнна доктрина визначає програму оборони країни та є одним з ключових документів для Збройних Сил. Вперше затверджена у 1993 році (під час президентства Леоніда Кравчука), вона встановлює принципи оборонної достатності та дотримання "позаблокового статусу".

Зазначаючи, що втілення таких принципів можливе лише в країнах з міцною економікою та потужними збройними силами. Однак у вітчизняному господарстві того періоду відбувалося руйнування фінансової системи, припинення інвестиційного процесу та вражаюча гіперінфляція, що досягала 10255%. Урахування всіх цих негативних факторів навряд чи сприяло позитивним наслідкам в контексті прийняття та декларування рішень, визначених у Воєнній доктрині.

Паралельно з цим, в Україні відмовилися від ядерної зброї, відповідно до положень Концепції оборони і будівництва Збройних Сил, ухваленої Верховною Радою України 11 вересня 1991 року. Крім того, у 1992 році було ратифіковано Договір про звичайні збройні сили в Європі, де для України визначено обмеження кількості Збройних Сил (4080 танків, 5050 бойових машин, 4040 артилерійських систем, 1090 бойових літаків, 330 бойових гелікоптерів). Хоча ці норми мали на меті зменшення всіх компонентів Збройних Сил, вони залишалися незначними (в межах від 70 до 2 тисяч одиниць).

У 1994 році Україна підписала Будапештський меморандум, який передбачав відмову від ядерної зброї у взаємодії за гарантії безпеки й територіальної цілісності від Російської Федерації, Великобританії та США. У червні 1996 року (під час президентства Леоніда Кучми), Україна, відмовившись від 1944 стратегічних ядерних боєголовок, 2500 тактичних ядерних боєголовок та більше 1000 крилатих ракет повітряного базування з ядерними зарядами, офіційно втратила свій ядерний статус, відповідно до положень Воєнної доктрини 1993 року.

Однак історичні події 2003 року (конфлікт щодо острова Тузла) та 2014 року (анексія Криму) ставлять під сумнів ефективність Будапештського меморандуму та обтяжують його дієвість у виконанні всіх умов державами-учасницями. У результаті Україна, уникаючи міжнародної ізоляції, яка можлива була б внаслідок відмови від ядерного статусу, стикається з повною відсутністю юридично зобов'язуючих положень щодо гарантії недоторканності своїх кордонів, визначених у зазначеному меморандумі.

У червні 2004 року нова Воєнна доктрина була схвалена Указом Президента України Віктора Ющенка [6], і вона визначала основну ідею - вступ до НАТО. Однак, починаючи з 1 липня 2010 року, за президентства Віктора Януковича і з введенням в дію Закону України "Про засади внутрішньої та зовнішньої політики", Україна повернула собі позаблоковий статус, а в червні 2012 року було повернення до попередньої редакції Воєнної доктрини [7].

У 2015 році, за президентства Петра Порошенка, була прийнята нова Воєнна доктрина [9], яка передбачала реформування Збройних Сил України з метою досягнення оперативної та технічної сумісності зі Збройними Силами держав-членів НАТО. 06.06.2016 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про Стратегічний оборонний бюлетень України" від 20.05.2016, де були визначені напрями реалізації воєнної політики та розвитку оборонних сил до кінця 2020 року, чітко декларуючи прагнення до вступу до НАТО. Отже, на цей момент Україна визначила свою орієнтацію на членство в НАТО у Воєнних доктринах 2004 року (до 2010 року) і 2015 року, що було чинним документом на початок збройного конфлікту на сході України. У попередній редакції Воєнної доктрини, затвердженій у 2010 році, не була виражена стратегія військової безпеки країни і не враховувалися геополітичні тенденції загалом, а також українська ситуація зокрема.

Ще одним ключовим документом, що впливає на діяльність Збройних Сил України, є щорічні Закони України "Про Державний бюджет України". Згідно із Законом України "Про Державний бюджет України на 2017 рік", обсяг видатків на безпеку і оборону складає 129,3 млрд гривень. Важливо відзначити, що під терміном "оборона" розуміється не лише армія, а також спецслужби і правоохоронні органи.

У цьому контексті армія через Міністерство оборони України отримує лише 64,0 млрд гривень (так звані прямі видатки), що становить менше половини зазначеної суми. Решта, а саме 65,3 млрд

гривень (приховані видатки), спрямовуються на фінансування Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України й Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Ці кошти призначені для реалізації заходів з підвищення обороноздатності та безпеки країни, поліпшення їхнього матеріально-технічного стану, а також для будівництва (придбання) житла для військовослужбовців, що перебувають у їх підпорядкуванні.

У 2016 році також виділено рекордну суму на потреби національної безпеки й оборони - понад 110 млрд гривень (5% ВВП). Проте, лише 2,4% ВВП (51,1 млрд гривень) було спрямовано на фінансування армії. Обсяги фінансування Міністерства оборони України в національній валюті річно зростали (у 1,3 р., 1,8 р.), але в перерахунку в долари США найвищі суми були в 2014–2015 роках (понад 3,0 млрд доларів США – 2,6–3,4% ВВП). Однак у 2017–2018 роках ці обсяги складають приблизно лише 2,5 млрд доларів США, що у військовому конфлікті є складним пояснити з точки зору дотримання принципів бюджетної системи України, передбачених пунктом 6 статті 7 Бюджетного кодексу України, – ефективності й результативності, особливо з огляду на структуру видатків, про яку йтиметься нижче. [9]

Показник витрат на оборону розглядається під час складання рейтингу найсильніших військових держав світу, який щорічно публікує організація Global Firepower. Цей рейтинг оцінює військовий потенціал понад 100 країн, враховуючи більше 50 факторів, таких як потужність військово-повітряних і морських сил, кількість морських портів і аеропортів, протяжність дорожніх шляхів, людські ресурси тощо.

Згідно з цим рейтингом, Україна займала 30-е місце у 2016 році (після Греції та Швеції). Лідерами цього рейтингу залишаються США, Російська Федерація і Китай. США володіють найбільшим оборонним бюджетом (581,5 млрд доларів США у 2016 р. і 611,1 млрд доларів США у 2017 р.), найбільшою кількістю авіаносців (19 одиниць) і найбільшим авіафлотом (13 444 одиниці). Російська Федерація визначається за кількістю танків (15 398 одиниць) і оборонним бюджетом в 2017 році на рівні 70,0 млрд доларів США, тоді як Китай вирізняється за кількістю військовослужбовців (750 тис. осіб) і обсягами бюджету в 215,1 млрд доларів США.

ВИСНОВОК

В умовах постійної еволюції загроз та вимог до національної безпеки, структурний та системний підхід до юридичного контролю є ключовим для забезпечення ефективності та адаптації Збройних Сил до нових викликів. Особлива увага до забезпечення прозорості, відповідальності та правової дисципліни визначає успішність контролю, а також сприяє підвищенню довіри громадян до військових структур. Результати аналізу свідчать про необхідність постійного вдосконалення законодавства, спрямованого на розвиток сучасної та адаптованої до викликів суспільства армії. Збалансований підхід до регулювання забезпечує не лише внутрішню стабільність, але й сприяє інтеграції Збройних Сил України у міжнародних відносинах. Юридичний контроль над Збройними Силами України є стратегічно важливим елементом для забезпечення національної безпеки та високого рівня військового потенціалу країни в умовах постійних трансформацій у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.
2. Воєнна доктрина України, затверджена Постановою Верховної Ради України від 19.10.1993 № 3529-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3529-12>.
3. Концепція оборони і будівництва Збройних Сил України, ухвалена Постановою Верховної Ради України 11.09.1991 № 1659-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1659-12>.
4. Договір про звичайні збройні сили в Європі, ратифікований Постановою Верховної Ради України від 01.07.1992 № 2526-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_314.
5. Як танула українська зброя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/112060>.
6. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_158.
7. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 15.06.2004 № 648 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>.
8. Про рішення Ради національної безпеки від 08.06.2012 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини» : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/390/2012/paran12#n12>.

9. 08.06.2012 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини» : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/390/2012/page12#n12>. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 липня 2007 року «Про пропозиції щодо фінансового забезпечення виконання заходів у сфері національної безпеки і оборони для врахування у проекті Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік» : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/7912007-6321>.

Бондар Віталій Віталійович, група 01-23 кафедри військової підготовки Вінницького національного технічного університету, слухач Донецького національного університету імені Василя Стуса, місто Вінниця, юридичний факультет, geimer362552@gmail.com.

Бондаренко Павло Якович, старший викладач кафедри військової підготовки Вінницького національного технічного університету, місто Вінниця, pavlobondarenko1970@gmail.com

Віщун Ігор В'ячеславович, викладач кафедри військової підготовки Вінницького національного технічного університету, місто Вінниця, viv@vntu.edu.ua

Bondar Vitaliy Vitaliyovich, group 01-23 of the Department of Military Training of the Vinnytsia National Technical University, student of the Donetsk National University named after Vasyl Stus, Vinnytsia, Faculty of Law, geimer362552@gmail.com

Bondarenko Pavlo Yakovich, senior lecturer of the department of military training, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, pavlobondarenko1970@gmail.com

Vishchun Igor Vyacheslavovich, speaker of the Department of Military Training, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, viv@vntu.edu.ua